

MÖ 7. ve 6. yy Yunan Ticari Faaliyetleri İçinde “İşbirliği” Olgusu*

Aylin Koçak Yaldır

Keywords: Trade, Xenia, Proxenoï, Cooperation, Emporion

Anahtar Kelimeler: Ticaret, Ksenia, Proksenoï, İşbirliği, Emporion

MÖ 7 ve 6. yy’lar, Yunan kent devletlerinin denizaşırı etkinliklerinin arttığı, fakat ticari faaliyetlerinin genel yapısı itibarıyla yeterince bilinmediği bir dönemdir. Bu dönemde “tüccar”, ya da “polis” tarafından gerçekleştirilmiş ticari faaliyetlere pek fazla değinilmediği gibi, bahsi geçen az sayıda tüccarın da genellikle geldikleri şehirlerin aristokrat ailelerine mensup, kendi servetlerini artıran kişiler oldukları anlaşılmaktadır (Hahn 1983: 31). Sappho’nun kardeşi Lesboslu Kharaksos, Aiginalı Sostratos, Phokaialı Phobos bu tüccarlar arasında yer alırken, Solon’un da bir yönetici olmasının yanı sıra, ticari faaliyette bulunduğu ve bu konuda Plutarkhos’un herhangi bir memnuniyetsizlik dile getirmeyip, aksine faaliyetlerini desteklediği anlaşılmaktadır (Plut. *Sol.* 2. 7)¹.

Dönemin aristokratik temelli Yunan hükümetlerinin, ya da tiranlarının, büyük ölçekli ticari etkinliklere ilgi duymaları bağlamında özellikle Korinthos’un başı çektiği (Thukydides 6.3.2), klasik kaynaklarda “*ticari*

* Bu makalenin hazırlanması sırasında değerli görüş ve yardımlarını aldığım, Hocam Prof. Dr. Tomris Bakır’a en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, Yunanca ve Latince kelimelerin redaksiyonu konusunda yardımcı olan Öğr. Gör. Ceyhan Dora’ya çok teşekkür ederim.

1 Plutarkhos, aralarında Solon’un da bulunduğu birkaç tüccar ismi vermiştir. Bunlar, Sappho’nun kardeşi Lesboslu Kharaksos, Aiginalı Sostratos, Phokaialı Phobos olup hepsi de aristokrat ailerden gelmişlerdir; Plutarkhos, Solon’un biyografisinde onun da diğer aristokratlar gibi, ticaretle uğraştığından bahsetmiş ve bu tür aktiviteler ile ilgilenmenin kişiyi küçük düşürmeyeceği üzerinde durmuştur, Plut. *Sol.* 2.3-3.1; 5. 25; Meijer – Nijf 1992: 30; Strabon da, Sappho’nun erkek kardeşi Kharaksos’un Naukratis ve Lesbos limanları arasında şarap ticareti yaptığından bahsetmiştir. Benzer ifadeler Athenaios’ta da geçmektedir (Strabon 18. 1. 33; Athenaios 13. 596b; Hahn 1983: 31). Solon’un ticaret ile ilgilenmesi ve teşviki konularında bkz. Dillon – Garland 2000: 77; Plut. *Sol.* 22. 1; Dunbabin 1948: 241-42; Solon’un bir tüccar olarak tanımlanması konusunda karşıt görüşler için bkz. Möller 2000: 56.

etkinlikleri sayesinde zenginleşmiş bir kent” olarak geçmesinden de anlaşılabilir (Strabon 8.6.20)². Korinthos’un Batı Akdeniz’de yayılcı bir politika izleyerek bir kısım Batı Anadolu kenti ile ekonomik açılımlı barışçıl ilişkiler geliştirmesi, ticari bağlantıların önemini kavramış bir yönetici sınıfa sahip olduğunun işaretidir. Saronikos ve Korinthos körfezleri arasındaki ticari rotayı kontrol altına almak üzere inşa ettirilen “diolkos” da (Casson 2008: 73; Salmon 1984: 137), ticaretin getirisi üzerine odaklanmış bir fikri temsil etmektedir (Strabon 7.2.1).

Elbette ki erken tiranların, “tüccar prensler” olduğu yönündeki yorumlar ya da tüccarların aristokratik yönetimlere karşı çıkan ve kendi çıkarlarını koruma peşinde koşan hatta, bizzat tüccarı tiranlığın yükselmesi ile ilişkilendiren abartılı görüşleri kabul edemeyiz (Treister 1996: 134). Fakat konu ile ilişkili olması bakımından, Korinthos ve bir kısım Doğu Yunan kentinin yöneticileri tarafından alınmış bir dizi kararın, bizzat ticari bir fayda gözetilmemiş olsa bile iç içe geçmiş askerî, ticari ve emperyalist hedefler taşıdığını söyleyebiliriz. Kypselos’un Korinthos’ta Bakkhiad’lar Ailesi’nin elinde bulunan oligarşik hükümeti devirerek, Sikelia (Sicilya) ve önemli bir üs konumundaki Kerkyra (Korfu) Adası’nda egemenliğini pekiştirmeye yönelik girişimleri³, ardılı Periandros’un Korinthos kanalını açma teşebbüsünde bulunarak *diolkos*’u inşa ettirmesi, Polikrates’in donanmasını güçlendirmesi ve Aleksios’un Samos Kronikleri’nin üçüncü kitabında kaydettiği üzere, zor durumda kalan bir esnafı davet ederek ona cazip koşullarda ödünç para vermeyi teklif etmesi (Treister 1996: 135; Shipley 1987: 83; Dillon – Garland 2000: 57), bu dönem yöneticilerinin karar alma aşamasında askerî, politik ve ekonomik pek çok dengeyi gözeterek, her açıdan söz sahibi olmayı hedeflediklerine işaret etmektedir.

Korinthos ve bir kısım Doğu Yunan kentinin yanı sıra, büyük ölçekli ticari etkinliklere ilgi duyan kentler, çoğunlukla kendi kaynakları olmayan ve zengin bir hinterlanda sahip olmaması nedeniyle erişebileceği kaynakları da sınırlı olan yerleşimlerdir (Hahn 1983: 33-34). İçinde buldukları koşullar gereği besin, ya da hammadde ithalatına olan gereksinimleri yüzünden, ticari

2 Strabon’un ifade ettiği üzere “Bakkhiad’lar, ticaretin getirilerinden yararlanmakta idiler”. Ayrıca, Korinthos’un erken ticari girişimleri, Bakkhiad’ların ticaretle uğraştıkları hakkında bkz. Silver 1992: Bölüm 2A; Halikarnassoslu Dionysios’a göre, Korinthoslu Demaratos, Bakkhiad’lar Ailesi’nin bir üyesi olup ticaretle uğraşmış ve İtalya’ya doğru yelken açıp Tyrrhenia bölgesinden satın aldığı malları İtalya’da satarak büyük kârlar elde etmiştir: Halikarnassoslu Dionysios 3. 46; Silver 1995: 49,75; Zimmerman 2003: 195.

3 Kerkyra ve Syrakusai kolonilerinin tesis edilmesi hakkında bkz. Hooper 1967: 90; Salmon 1984: 65.

faaliyet gerçekleştirmek zorunda kalan bu tür kentlerden, özellikle doğal kaynaklar bakımından tamamen yetersiz konumdaki Aigina gibi bir ada devleti, sıra dışı bir ticari atılım gerçekleştirmiş gözükmektedir (Hahn 1983: 33-34, Reed 2003: 32; Figuera 1993: 10). Korinthos ya da bazı Doğu Yunan merkezlerinin aksine, herhangi bir zanaatkarlık faaliyeti de bulunmamasına karşın Aigina, Attika seramiklerinin başlıca dağıtıcısı konumuna gelerek (Roebuck 1959: 134; Venit 1984: 153) uzun mesafe ticaretini büyük ölçüde elinde tutmuş ve Korinthos’un başlıca hasımlarından birisi durumuna gelmiştir. Klasik kaynaklarda adı anılan az sayıda tüccarın arasında sıklıkla Aiginalı bir tüccar olan Sostratos’a değinilmesi ve Graviscae’da [(İtalya, Etruria) kıyı kesiminde bir kent] ele geçen, MÖ Geç 6. yy’a ait bir yazıtta da aynı isimden bahsedilmesi, gerek bu tüccarı gerek Aigina ticaretini ilgilendiren yeni ve önemli yorumlar yapılmasını sağlamıştır⁴:

“Ben Aiginalı Apollo
Sostratos beni yaptırdı
[...]’nın oğlu.”

Bu yazıtta bahsi geçen Sostratos’un, Herodotos’un sözünü ettiği tüccar Sostratos olduğu veya onun birkaç kuşak ötesinden akrabası olabileceği ve tek başına seyahat eden bir maceracı olmaktan çok, Etrüsklere lüks Yunan malları pazarlayan “*gelişkin bir tüccar grubunu temsil ettiği*” düşünülmektedir (Murray 1980: 225). Temel ürün veya hammadde ithalatına bağımlı olan diğer kentlerden, kurucu kent durumundaki Miletos, Phokaia, Korinthos ve Megara gibi kentlerin ise, kendi *apoikia*’larının pazarlarında tekel oluşturmaya yönelik bir çaba veya akrabalık, dini ve siyasi bağları kullanarak *apoikia*’ları kendilerinin güvenilir birer tedarikçisine dönüştürüp dönüştürmedikleri tam olarak bilinmemektedir⁵. Dolayısıyla, aslında kolonizasyon ve ticaret arasındaki bu karmaşık bağlantı da yeterince açık değildir.

4 Möller 2000: 56- 7; Herodotos’un bahsettiği üzere, “başında Kalaios’un bulunduğu bir Samos gemisi, Mısır’a yelken açmış fakat rüzgâr nedeniyle Tartessos’a dek sürüklenmiştir. Yunanlı tüccarların bu limanın sahip olduğu değerli mallardan edindikleri kazanç -çok miktarda kar etmiş olan Aiginalı Laodamas oğlu Sostratos dâhil edilmez ise- hiç kimsenin kazancı ile karşılaştırılmayacak ölçüde çoktur”, Herodotos 4. 152; Yazıt ile ilgili olarak bkz. Gill – David 1994: 99.

5 Her ne kadar Hahn bu konu ile ilişkili olarak, bir kısım kentin kendi kurduğu kolonilerde bir tekel oluşturmuş olduğundan bahsetse bile (Hahn 1983:136), bu tür bir ticari ilişkinin gelişmesi için her iki kent arasında çok daha kuvvetli bağlar bulunması gerekir. Koloni ve anakent arasındaki ticari ilişkilerde elbetteki dinsel ve kültürel bağların belirli dönemlerde etkisi olmuş olmalıdır. Fakat bu etki, ancak beğeni düzeyinde kalıp bir tekel oluşturmak yerine, diğer kentlerin ürünlerine oranla biraz daha fazla talep edilmiş olmasını sağlamış olabilir.

Kolonizasyon faaliyetlerinin başlaması ile ilgili olarak şimdide dek farklı pek çok neden ileri sürülmüştür. Ekilebilir arazi ve hammadde sıkıntısı, toplumsal huzursuzluk ve politik karmaşa, nüfus artışı, iklim faktörü, başta gelen öngörüler arasındadır⁶. Bu nedenlerin her biri üzerinde burada durmak yerine, tartışmaların odak noktasını oluşturan iki zıt kuramı ele alabiliriz. Bu kuramlar, yeni tesis edilmiş kolonilerin, yerleşim karakterlerinden yola çıkılarak geliştirilmiş “ticari” ve “tarımsal” yaklaşımlardır. Ticari yaklaşımın ilk savunucularından Meyer, Yunanlıların kendi ticari ilgilerinin bir sonucu olarak kolonizasyona başvurduklarını öne sürerken; tarımsal yaklaşımın savunucularından Beloch ve Guiraud, Yunan kent devletleri ve üretimlerinin henüz ilkel bir yapıda olup geniş çaplı bir ticareti özendirici nitelikte olmadığından, dolayısıyla arazi sıkıntısı, nüfus patlaması gibi kötü koşullar nedeniyle yer değiştirmek zorunda kalındığından söz etmişlerdir (Petropoulos 2005: 7). Tsetsckhladze’nin de belirttiği üzere, kolonizasyon etkinliklerinin nedenlerini, yalnızca tek başına tarımsal veya ticari, ya da teker teker farklı zorunluluklar ile ilişkilendirmek yerine bu faaliyetlerin tümünün de bir nedenler dizisinden oluştuğu yönündeki öneri daha uygun görünmektedir. “*Her bir anakentin, kolonilerini göndermek için kendi nedenleri bulunmaktaydı.*” (Tsetsckhladze 1994: 123).

Anakentler ve kolonileri arasındaki mevcut kültürel ve dinsel bağların, kurucu kentlerin politik ve ekonomik çıkarlarına hizmet edecek şekilde etkin ve gelişkin bir düzeyde kullanıldığını gösteren kesin bir veri bulunmamakla birlikte, kültürel ve dinsel bağların anakent ve kolonisi arasındaki ticari alışverişlerde gevşek de olsa bütünleyici bir etkiye sahip olduğunu düşünebiliriz. Aslında, ticari malların satışı konusunda “*çoğu seramiğin ithalatında, fiyat, kalite ve estetiğin, kurucu kentle koloni arasındaki ilişkilerden daha önemli olan serbest piyasa kurallarına bağlı olduğu*” yönünde görüşler bulunmaktadır (Posamentir 2006: 161; Kerschner 2000: 490). Bu görüş pek çok yönden haklı olmakla birlikte, koloni kentlerine yerleşen Yunanlıların, geçmişten getirdikleri alışkanlıklarını sürdürme ve kendilerine daha tanıdık gelen nesnelere tercih etme yönündeki eğilimi uzunca bir süre korumuş olmaları mümkün görünmektedir. Bunun bir örneğini Karadeniz (Pontos Euxenios)’in kuzey kıyılarında yerleşen İonialılar göstermiş durumdadır. Öyle ki, anavatanlarında sahip oldukları dinsel ve kültürel yapıyı sürdürme isteklerini, burada ele geçen yazıt ve graffitolara belgelemiştir (Tsetsckhladze 2002: 81-82). Bu bölgede kurulmuş kolonilerde karşılaşılan epithet, kült ve tanrılar arasında; Miletos’ta

6 Hesiodos *Op.* 248- 252, 37-39; Herodotos 4.150; White 1961: 444; Graham 1964: 5; Petropoulos 2003: 60-68.

tapınım gören Apollon Letros, Apollon Delphinios, Apollon Prostates, Apollon Hegemon, Zeus Soter, Athena ve Dionysos’un yer alması ise bu görüşü desteklemektedir (Tsetschladze 2002: 81-82; Ehrhardt 1988: 164-166). Bu kanıtlar, anakentlerinden uzakta yeni kolonilere sığınan yerleşimcilerin, geldikleri ortama uyum sağlamalarının yanı sıra, kökenlerinde varolan belli başlı unsurlardan kopmadıklarını göstermesi açısından oldukça önemlidir. “Emporion” ve “Apoikia” arasındaki bağlantı hakkında öne sürülmüş bir ayrıntı da bu konu ile ilişkili olarak aydınlatıcı olabilir: “*Pontos Euksenios’un kuzeyine gönderilen ilk kolonistlerin temel amaçlarından birisi, bu bölgenin yerli halkı ile iletişim kurarak, Yunan ticari ürünleri için bir tüketici talebi yaratılması ve ilginin oluşturulması adına ön koşulları sağlamaktı.*” (Petropoulos 2005: 77, 130). *Emporion* yapılanmaları, ana şehirden gelecek yeni yerleşimciler için gerekli tüm şartların hazırlanmasında başlıca görevi üstlenmiş görünürken, göçlerin *emporion*’lara değil de, *emporion*’ların yakınında yeni kurulan *apoikia*’lara doğru gerçekleştiği anlaşılmaktadır (Petropoulos 2005: 77). Bu durumda, gerek *emporion* gibi kuruluşların temel amaçları, gerek dinsel ve kültürel bağların muhafaza edilmesi, yeni gelen göçmenlerin yerli halkların kültürel yörüngesine girmekten çok, kendilerinin bir Hellenizasyon hamlesi içine girmiş olduklarına işaret eder. Dahası İoniali tüketici kitlenin, eski hayat tarzları ve alışkanlıklarını sürdürme yönündeki eğilimleri bize, onların uzun yıllar kendilerine daha tanıdık gelen ürünleri tercih ettiklerini ve bir arada yaşadıkları yerli halkların da bu genel eğilimi sürdürmüş olabileceklerini düşündürmektedir. MÖ 6. yy ortalarından sonra ise, pazarlara sunulan malların sayı ve çeşit olarak üst seviyelere ulaştığı ve serbest piyasa koşullarına benzer bir yapılanmanın yerleştiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, pazarlarda rekabetin artıp fiyat, kalite, estetik gibi unsurların ön plana geçmesi, koloni kentlerindeki tüketicileri de kendilerine tanıdık gelen ürünleri tercih etmek yerine, pek çok yönden cazip olanı tercih etme noktasına getirmiş olmalıdır.

MÖ 7 ve 6. yy’larda dolaşıma girmiş malların başında temel ihtiyaç maddeleri gelmiş ve hammadde ithalatı yapılmıştır (Plut. *Quaest. Graec.* 11). Ayrıca tüketici kitlenin özel ürünleri talep ettiği de anlaşılmaktadır. Bu konuda Foxhall’un, Antik Dönemde uzmanlık gerektiren lüks, ya da yarı lüks nesnelere duyulan talep ve moda kavramı üzerine yapmış olduğu saptamalar önem taşımaktadır: “*Hesiodos tarafından belirtildiği üzere, Boiotialıların kendi üzüm bağları olmasına karşın, Byblos şarabını tercih etmeleri- Sicilyalı şair Stesikhoros’un Kydonia elmalarını anması- Anakreon ve diğer fragmanlarda symposion ve kutlamalarda parfüm, baharat, kaliteli şarap tüketimi ve güzel giysilerden söz edilmesi- Sappho’nun fragmanlarında tütsü ve tarçın gibi ürünler hakkında bilgi verilmesi*” dönemin ithalatında özel tüketim

maddelerinin de önemli bir yer tuttuğuna işaret etmektedir⁷. Foxhall, bu durumu modern dünyada özel kalitedeki belirli şaraplara duyulan ilgi ile kıyaslamış ve bu ilgiyi Antik dönemdeki bölgesel ve arzu edilir nitelikteki diğer pek çok ürüne de atfetmenin mümkün olduğunu belirtmiştir (Foxhall 1997: 304).

Osborne, tüketici ve üretici kentler ile birlikte, fiyat ve ürünleri de içeren bağımsız bir pazarlar zincirinin özellikle MÖ 6. yy içinde oluştuğuna işaret etmiştir (Osborne 1996: 31- 44; Murray 1980: 213- 224). Dönemin sonlarına doğru, profesyonel tüccarların görev aldığı ve bu sınıfı koruyan veya düzenleyen uygulamaların yerleşmeye başladığının ilk sinyalleri de gelmeye başlamıştır. Örneğin, MÖ Geç 6. yy'a ait Berezan (Ukrayna)'da, ele geçmiş bir iş mektubu, bu konuya dair önemli ayrıntılar sunmaktadır:

Arka yüz

'Bu kurşun (mektup) Akhillodoros'a aittir; oğluna (Protagoras) ve Anaksagoras'a hitab etmektedir.'

Ön yüz

“Ey Protagoras, baban sana yazıyor.
 Matasys tarafından kandırıldı,
 çünkü o (Matasys) onu (Akhilodoros'u) köle haline getirdi
 ve taşıdığı malları elinden aldı.
 Anaksagoras'a git ve onu bilgilendir:
 çünkü o (Matasys), 'Anaksagoras'ın benim mülkümü,
 hem erkek kölelerimi, hem kadın kölelerimi ve
 hem de evlerimi elinde bulundurduğunu' iddia ederek,
 onun (Akhilodoros'un) Anaksagoras'ın kölesi olduğunu söylüyor;
 ancak o (Akhilodoros) bağırp,
 kendisi ile Matasys arasında hiçbir şey olmadığını söyler,
 ve der ki o (Akhilodoros) özgür bir adamdır
 ve kendisi ile Matasys arasında hiçbir şey bulunmamaktadır;
 ama eğer onunla (Matasys), Anaksagoras arasında herhangi bir şey varsa,
 onlar onu kendi aralarında biliyorlardır.
 Bunu Anaksagoras'a ve eşe söyle.
 O (Akhilodoros) bu diğer şeyleri de sana yazıyor:
 Annen ve erkek kardeşlerin, eğer onlar Arbinatai arasındarlarsa,
 onları şehre getir; ve geminin subayı, ona (Anaksagora) gitti.”

7 Foxhall 1997: 303. Ayrıca bkz. Sicilyalı şair Stesikhoro ile ilgili olarak Page 1963: Fr. 187 ve Anakreon'un fragmanları için bkz. Page 1963: Fr. 434; Sappho fragmanları için bkz. Reynolds 2000.

Murray'e göre, Akhillodoros'un mektubunda Matasys'in, Akhillodoros'a karşı ileri sürmüş olduğu iddia ve Akhillodoros'un bunu inkâr etmesi, gelişigüzel olmaktan daha çok kanuni bir temele dayanıyor olmalıdır. Ortada, iki taraf arasında çıkan bir anlaşmazlıktan kaynaklanmış, hakların telafisi (tazminat vb.) bağlamında bir girişim de söz konusudur (Murray 1980: 226- 227). Bu yazıt, MÖ Geç 6. yy civarında, "*anlaşmaların ihlalinden doğan davalar*" (*dikai apo symbolon*) prosedürüne işaret etmesi bakımından önem taşımaktadır⁸. Ayrıca Hall'un belirttiği üzere, Arkaik dönem Yunan diplomatik girişimlerinde, kuralların bozulması ya da çiğnenmesi ihtimaline karşılık bir tedbir olarak, verilen kararların tanrıların garantörlüğü altında alındığı anlaşılmaktadır (Hall 2007a: 94). "*Bu dönemde tanrıların huzurunda ya da onların şahitliğinde gerçekleştirilen –spondai- veya –horkoi- formundaki yemin ve anlaşmalar, taraflar arasında güven tesis edilmesi konusunda bağlayıcı bir unsur olmuştur*" (Hall 2007a: 94). MÖ 6. yy ortasından kısa bir süre sonra, Sybarisliiler ve onların müttefikleri Serdaioslular ile sadık bir dostluğun tesis edilmesi amacıyla yapılmış bir anlaşmada, edilen yeminin garantörü olarak –Poseidonia şehrinin yanı sıra– Zeus, Apollon ve öteki tanrıların adlarının "prokseni"⁹ epithetiyle anılmış olması da dikkat çekicidir. Bu açıdan "prokseni" ve "ksenia" gibi uygulamalar, kentler ya da yöneticiler arasında dostluk ve güven tesis edilmesini sağlayarak ticari temaslar kurulmasını kolaylaştırmış, tüccar ve gemicilerin adaklar sundukları tapınaklar, kült ve diğer dinsel öğeler de, farklı etnik kökenden gelen bireyler ve halkların kaynaşması ve ticari bağlantıların kurulması yönünde olumlu hizmetler sunmuş olmalıdır.

MÖ 7 ve 6. yy'larda ticari nitelik taşıyan bir malın, talep eden kişiye teslim edileceye dek geçirdiği transfer aşamaları oldukça karmaşıktır¹⁰. Farklı formlarda gerçekleştirilmiş bu alışverişlerden bir kısmı, ticari etkinlik kapsamına alınamaz. Bir malın, yalnızca ticari nitelikte olması, onu ticari bir etkinliğin parçası yapmaz, teslimat ve transfer edilme biçimi önem taşır. Mal

8 Bu tür davalar, genelde iki kent arasında yapılmış ve daha çok ticari ağırlıklı anlaşmalara bir tarafın uymaması, yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda karşı dava ya da şikâyet mahiyetinde gerçekleşmiştir. Murray 1980: 226- 7; Dillon – Garland 2000: 353.

9 Anlaşmalarda edilen yeminin bozulması ve Peloponnesos Savaşı'nın başlamasının bu konu ile ilişkilendirilmesi hakkında bkz. Hall 2007a: 94.

10 Bu konu ile ilişkili olarak kentlerin ya da devletlerin savaş içinde olduğu dönemlerde dahi ticari alışveriş içinde olduklarını gösteren örnekler mevcuttur. Korinthos'un Peloponnesos Savaşı süresince Attika seramik ithalatını devam ettirmiş olduğu gibi. Savaş ya da benzeri hallerde alınmak istenen malın ısmarlanması için üretici kent, ya da zanaatkarlar ile iletişim kurulamasa dahi bir şekilde o mala ulaşıldığına dair örneklerin varlığı nedeniyle, tüccarların üretici kentin bağlantılarından tamamen ayrı ve serbest davranmış olduğu yönünde görüşler bildirilmektedir (Gill – David 1994: 106).

transferi, tarih boyunca zaman ve mekan bağlamında sürekli olarak değişime uğramış bir etkinliktir. Bir mermer bloğunun, taş ocağından varacağı yere kadar heykeltıraş eşliğinde taşınması, bu tür bir malın sipariş edilme ve alım satım aşamalarını, diğer pek çok nesneden ayırır¹¹. Bulunduğu yere sipariş edilerek ya da hediye olarak ulaştırılmış Vix Krater'i gibi işlenmiş zanaatkarlık ürünlerinin de, yükleme anında çoktan sahiplerinin mülkiyetine girmiş olmaları gibi ayrıntılar önem taşır¹². Böylece, kazılarda ele geçen ticari nitelikli mallar ve değerli nesnelerin bir kısmı, alışveriş formları (*ksenia*, adak, ticaret, vb.) ve kazılan merkeze ne şekilde ulaştırıldığı bilinmediği takdirde, ticari etkinliğin bir parçası olarak kabul edilemezler.

Yunan kentlerinin politik kararları ile ekonomik ihtiyaçları arasında bir denge gözetip gözetmedikleri konusunda ise, net veriler olmamakla birlikte Shanks, “*Marx ve Weber geleniği kapsamında değerlendirilirse, kent devletlerinin ekonomik kurum ve işlevleriyle, bir politik devlet niteliği taşıdıkları ve dolayısıyla erken Yunan polislerindeki vatandaşların da bir ‘homo economicus’ olmaktan çok, -homo politicus- olduklarını*” belirtmiştir (Shanks 2004: 198). Ancak, bu kentlerin politik odaklı olmaları, karar alma mekanizmalarının, kesin olarak sadece bu yönde işlediği anlamına gelmeyebilir. Bu noktada, Yunan kentlerinin politik eğilimleri doğrultusunda ittifak kurduklarına işaret eden Lelantin Savaşı¹³ ve bu savaşın tarafları arasında değişen dengeler önem arz eder. Khalkis ve Eretria'nın, toprak için yaptıkları yerel ve uzun erimli bir mücadele olan Lelantin Savaşı'na Thukydides, Yunanlıların bizzat taraf tuttuğu ilk savaş olması yönüyle özel bir önem atfetmiştir (Thukydides 1.15.3). Burn ise, Samos, Miletos ve Rhodos'un başını çektiği farklı üç büyük birliğe dikkat çekip bu kentlerin kentsel ya da kişisel düzeydeki ortaklıklar bağlamında, “ticaret birlikleri” türünden bir örgütlenme içine girip girmediklerini sorgulamış ve bu tür birliklerin gerçekte var olduklarını fakat gevşek bir yapılanma sergilediklerini savunmuştur. Burn ayrıca, “birlik” kelimesi ile ilişkilendirilebilecek formal bir örgütlülüğün varlığına dair kesin bir kanıt bulunmadığına dikkat

11 Möller 2000: 43; Ayrıca bu konuda daha ayrıntılı bilgi ve tapınaklara sunulan adakların bir kısmının genellikle ziyaretçinin yanında getirdiği ürünler olduğu ve daha yola çıkmadan sahibinin mülkiyetine girmiş olduğu konusunda bkz. Snodgrass 1980: 142; Shanks 2004: 198.

12 Möller 2000: 43; Snodgrass 1983: 20-26; Vix Krateri'nin yanı sıra, La Garanne'den grifonlu kazanlar ve Eberdingen-Hochdorf'taki kazanların da ticaret aracılığıyla değil de tapınak ya da kentlere hediye olarak sunulması hakkında bkz. Fischer 1995: 37; diğer tartışmalar için Treister 1996: 118; Gren 1996: 239-240.

13 Roebuck 1959: Troia Savaşı'ndan sonra en büyük panhellenik mücadele olarak tanımlanan Lelantin Savaşı hakkında bkz. Murray 1980: 76-79; Coldstream 1977: 200-201; Hall 2007b: 5; savaş ile ilişkili kronoloji için bkz. Hall 2002: 233.

çekmiş ve Miletos, Khios, Erythrai ve müttefikleri ile karşı tarafta yer alan Samos, Khalkis, Korinthos ve müttefiklerinin kendi içlerinde tam bir ittifak kurmaktan ziyade, karşılıklı bir dostluk ilişkisi geliştirmiş olabilecekleri yönünde görüş bildirmiştir (Burn 1929: 14-19). Devletlerin birbirlerini desteklemeleri konusunda, Korinthos’un Messenialılara karşı II. Messenia Savaşı’nda Spartalılara yardım etmesi de önemli bir ayrıntıdır (Pausanias 4.15.8; 4.4.1; 4.11.1; Herodotos 3.47; Plut. *Lys.* 1.2)¹⁴. Bu dönemde, politik bakımdan ittifak içinde olan kentlerin, bir ticari ortaklık ilişkisi geliştirip geliştirmedikleri konusunda henüz yeterli arkeolojik veri bulunmamaktadır. Aslında ticari ortaklıkların kurulup geliştirilmesi bağlamında, temelde “ksenia” ve “proksenoi” gibi uygulamaların özel önem taşıyor oldukları söylenebilir. Öncelikle, tüccar, ya da gemicilerin rotaları üzerindeki tapınaklara, yolculukları sırasında karşılaşılabilecekleri korsan tehlikesi ve doğal felaketleri aşmayı hedefledikleri için uğramış oldukları bilinmektedir¹⁵. Bu ve benzeri uygulamalar, devletlerin birbirlerinin gemilerine karşılıklı olarak güvenilir bir liman sunarak, ticari faaliyetlerin sürekliliğini sağlamak adına kendi aralarında farklı bir ortaklık formu geliştirmiş olabileceklerini göstermektedir. Böylece, MÖ 7. yy ticari girişimlerinde devletlerin birbirlerini, güçlü ve resmi kanalları kullanmak yerine, daha çok resmi olmayan, dinsel ya da kültürel bağların hâkim olduğu bir ilişkiler ağı çerçevesinde desteklemiş olduklarını düşünebiliriz. Bu bağlantılar, aristokrasiden tiranlığa geçildiğinde yöneticilerin sıkı dış politikaları da beraberlerinde getirmesi ile birlikte değişme eğilimi göstermiştir¹⁶. Alınan kararlarda, politik çıkarların baskın olmasının yanı sıra, ticari ve ekonomik dengeler de gözetilmeye başlamış görünmektedir. Roebuck’a göre “*Arkaik Dönem ticareti, MÖ 8 ve 7. yy’ların tekil gemilerinde bireysel mülkler ile yapılan bir*

14 Korinthos’un Spartalılara yardım etmesi hakkında bkz. Huxley 1962: 34-35; Figuera 1993: 30-32; Aristomenes hakkında bkz. Nibby 1817: 65.

15 Hahn 1983: 33-34; Casson 1992: 80-81; Dillon-Garland 2000: 347; Tandy 1997: 100; Ithaka’daki en erken yazılı kayıt, bir şarap kabı üzerinde yer alır ve yaklaşık MÖ 700 yıllarına tarihlendirilir. Kap üzerinde, “[x]enFos te philos kai p[isto]s [h]etairos” “*sevgili dost ve güvenilir ortak*” ifadesi yer almıştır. Ayrıca “proksenoi” ayrıntılı olarak tartışılmıştır bkz. Zelnick-Abramovitz 2004: 93-106.

16 Periandros ve Thrasybulos arasındaki yakın ilişki konusunda bkz. Herodotos 1.20, 5. 92; Arist. *Pol.* 1311a 20- 22; Dillon – Garland 2000: 42-43; Figuera 1993: 23-24; Ayrıca konu ile ilişkili olarak, Sparta-Samos düşmanlığı, Aigina ile Samos arasındaki dostluk konusunda Aiginalı sanatçı Smiles’in Samos Heraion’una kişisel katkıları bulunması, Geç 8. yy’da Samoslu Ameinokles’in Korinthoslular için bir savaş gemisi inşa ettirmesi gibi örnekler için bkz. Thukydides 1.13.3; Ayrıca Periandros, Lydialılara karşı Miletoslulara moral destek vermiştir. Miletos’la dostken Samos’a karşı düşmandır ve aslında iki kent arasında süregelen bir rekabet bulunmaktadır. Bu yüzden Samoslular, Kypselos oğlu Periandros’un hadım edilmek üzere Kerkyralılardan seçtiği ve Sardis’e Alyattes’in yanına gönderdiği erkek çocuklarını alkoymuşlardır. Herodotos 3. 48; 2.4; Plut. *Mor.* 859E-860C; Korinthos’un Samos ile ittifakı hakkında bkz. Jeffery 1976: 163.

alışverişten, MÖ 5. yy'da Atina'nın bilinçli politikalar uygulayarak gerçekleştirdiği ticari etkinliklere bir geçiş sürecidir" (Roebuck 1959: 134). Dönemin tiranlarının politikalarında, Atina İmparatorluğu düzeyinde bir ticari bilinç noktası bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Buna karşın alınan kararlarda, ekonomi-politiğin bazı öğelerinin ortaya çıktığını gösteren gelişmeler de bulunmaktadır. Samos tiranı Polykrates'in, MÖ 525'te Lydia-Miletos standardına geçmesi (Shibley 1987: 82) ya da Spartalılara rüşvet (Treister 1996: 135; Baron 1966: 17) verdiği iddiaları (Herodotos 3.56.2) bilinçli bir ekonomik kaygı güdülmese bile, ekonomi ile tamamen ilişkisiz kararlar değildir.

Dönemin ticari etkinlikleri bağlamında, Yunanlıların İskitler¹⁷, Mısırlılar, Etrüskler¹⁸, Sicilya¹⁹ ve Magna Graecia'nın yerli halkları ile ticari ortaklık kurdukları da unutulmamalıdır (Hahn 1983: 35-36). Bu kapsamda, Magna Graecia'da, yerli halk ile Yunanlılar arasında iletişimi sağlaması açısından, Metapontion'da, Artemis'e adanmış, kırsal alanda yer alan tapınaklar ve benzerlerinin önemli bir rolü olmuştur (Greco 2002: 99). Bu tür tapınaklar yerli halkın kült pratikleri ile Yunan öğelerini birbirlerine uyumlu hale getirerek, her iki kültür arasında iletişimi sağlarken, ticari ilişkilerin kurulup geliştirilmesini de teşvik etmiş olmalıdır. Sicilya'da Selinus kentinde, Demeter Malophoros Tapınağı'nda Zeus Meilikhios kültüne yer verilirken, Agrigento kutsal alanı ve Gela'da yerli kült öğeleriyle birlikte her iki tanrı ve tanrıçaya ait tapınaklarla karşılaşmıştır (Greco 2002: 99-100). Sybaris, Kroton, Metapontion, Poseidonia ve Kaulonia gibi Akhaia kolonilerinde ise Kent Tanrıçası Hera'ya, kutsal alanın hitap ettiği topluluğun etnik çeşitliliğini vurgular şekilde, Yunanlı halk ile yerliler arasında gerçekleşen karmaşık ilişkiler ağının yönetilmesi görevi verilmiştir (Greco 2002: 99-100). Bu durumda, tanrıçanın yalnızca dinsel bir bağ kurmakla kalmadığı, sosyal etkileşimin her

17 İskitler ile Yunanlılar arasında, ticaret aracılığıyla kurulmuş barışçıl ilişkiler söz konusudur. Olbia, Nymphaion, Elizavetovsk nekropollerini, her iki kültürün de bir arada yaşadıklarına dair veriler sunmaktadır. Karşılıklı olarak birbirlerinin yararına geliştirdikleri ilişkiler ağı içinde, İskitlerin yanı sıra, Maeotialılar, Sindi ve diğer yerli gruplar da yer bulunmaktadır. Konu hakkında bkz. Jacobson 1995: 10-12. Bölgede Yunanlılar ile yerli halklar arasındaki bu tür temasların, 7. yy'ın 2. yarısında başladığına dair çeşitli veriler bulunmaktadır. Ticari temasın yoğunlaştığı alanların Skythia'da olduğu, Lower Bug ve Dniester ırmakları arasında yer alan gömülerle belgelenmektedir. Solovyov 1999: 128.

18 Etruria ve Latium'a, İonia ve Korinthos ürünlerinin en fazla ihraç edildiği dönem, MÖ 625 yılları civarındadır. Yine, sikke kullanımı da, 6. yy'da Phokaia tipi sikkelerle başlamıştır (Turfa 1986: 70).

19 Syrakusai *khora*sı'nda (egemelik alanında) açığa çıkartılan mezarlarda, hellenizasyona işaret eder şekilde bariz bir Yunan varlığıyla karşılaşmıştır. Ayrıca yerli halkın yaşadığı yerleşimlerde de, Yunan kent planlamacılığının genel ilkelerinin benimsenmiş olduğu görülür. Konu hakkında bkz. Berger 1992: 75.

aşamasında bağlayıcı bir unsur olduğu görülmektedir. Hahn, Yunanlılar ile yerli halk arasındaki ticarete, ekonomik temellerin hedeflendiği bir örgüt- lük değil de, yerel şefler ile Yunanlı tüccar ya da gemiciler arasında yarı si- yasi karakterli ilişkiler kurulmuş olabileceğine dikkat çekmiştir (Hahn 1983: 35). MÖ 6. yy'ın ilk dörtlülüğüyle birlikte Yunan varlığının görülmeye başladığı Tarquinia'da, her alanda bir hellenizasyon olgusu başlarken, Graviscae'da da Etrüsk yerleşiminin yanında kendi dinsel tapınağına sahip olan bir Yunan top- luluğu ile karşılaşmıştır²⁰. Dolayısıyla, kutsal alan ve tapınaklar, Yunanlı tüc- car ya da yerleşimcilerin ilk gittikleri yerlerde, adaklar sunarak dostane duygu- larını dile getirme fırsatı bulabildikleri yegâne mekânlar olmuş olmalıdır.

Kentler, zaman zaman birtakım benzer zorluklar karşısında ortak ha- reket edebilmişlerdir. Bu konuda birçok örnek bulunmaktadır; Massalia kenti, Phokaialı kolonistlerin katkısı sonradan gelmesine karşın, başını Miletosluların çektiği Ionia kentlerinin girişimi ve yakın işbirliği sayesin- de kurulmuştur (Petropoulos 2005: 100, 104); Massalia ve Phokaia ortaklı- ğıyla İspanya'daki Emporion kurulurken (Boardman 1964: 210); Sybarisli kolonistler tarafından Sele Nehri ağzındaki Poseidonia'nın kurulmasında Miletoslular da rol almış (Petropoulos 2005: 99); Yunanlılara ait ortak bir deniz aşırı yerleşim alanı olarak Naukratis kurulmuştur. Özellikle de, Mısır firavununa ait ticaret kurallarının uygulandığı, iyi organize olmuş bir kent konumundaki Naukratis'te faaliyet gösteren Yunan *polis*'lerinin, kendile- rine ait bir tapınakları olmasına karşın, ortak tapınımlarını temsil eden bir Hellenion'a sahip olmaları oldukça önemlidir (Möller 2000: 55-56). Bu ta- pınak, Herodotos'un belirttiği üzere, Khios, Teos, Phokaia, Klazomenai, Rhodos, Knidos, Halikarnassos, Phaselis ve Mytilene gibi kentler tarafından kurulmuş olup (Herodotos 2. 181) toplumun dinsel ve siyasal örgütlenme- sine bir örnektir. Boardman, Naukratis'te, amaçları bizzat yabancılarla ti- caret yapmak ve para kazanmak olan, ortak çıkarlar doğrultusunda hareket eden bir Yunanlı profili de çizmektedir (Boardman 1994: 142). Bu kentlerin Naukratis'te uzun yıllar bir arada ticaret yapmaları, kendi çıkarları doğrul- tusunda zaman zaman birlikte hareket etmeyi denedikleri ve başardıklarını da göstermektedir. Roebuck'a göre "*Naukratis aynı zamanda, İonialıların*

20 Hahn 1983: 35; Burada tipik bir Yunan tapınağı, yazı, diyalekt ve seramikler üzerinde güçlü Doğu Yunan etkisi söz konusudur. Yine burada Aphrodite, Hera, Demeter ve Apollon gibi farklı tanrı ve tanrıçalara adanmış tapınaklarla da karşılaşmak mümkündür. Murray 1980: 228; Barker – Rasmussen 2000: 135; Graviscae'daki Yunan aktiviteleri ve ithalatının, Tarquinia'daki gelişmelere denk düştüğü, bu merkeze Yunan mallarının girmesiyle, güçlü bir şekilde hellenize olduğu anlaşılmaktadır. Etrüsk-Korinthos seramik üretimi ve heykeltıraşlık eserleri de bu sürece dâhil edi- lebilir (Turf 1986: 71).

yaptığı ticaretin, Yunan anakarasındakilerin aksine, tekil değil de daha çok denize açılabilen devletlerin kolektif bir etkinliğine dönüştüğünü göstermesi açısından önem taşımaktadır” (Roebuck 1959: 134). Yunan kentlerinin, ticari etkinliklerini kendi temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir zorunluluk gereği yaptıklarını kabul edecek olursak, sahip oldukları ekonomik kaynakları da karşılıklı olarak politik bir şekilde birbirlerinin hizmetine sunmuş olabileceklerini düşünmek yanlış olmayacaktır. Dahası, Hahn tarafından ileri sürüldüğü gibi, “MÖ 7 ve 6. yy’larda devletlerin ortaklık, ya da işbirliği tesis etmelerini gerektiren şartlar, dış ticareti depolitize etmiş olabilir” (Hahn 1983: 35-36).

Öte yandan, bazı *koine*’lerin gerek yapısal özelliklerinin gerek etki saha- larının yeterince anlaşılammış olması, ticari etkinlik bağlamındaki yerleri- ni tam olarak kavramamızı güçleştirmektedir: MÖ 9. yy’da Sparta, Eretria ve Atina’da olduğu gibi, Thessalia, Phokis ve Boiotia’daki *Amphiktionia*’nın (Buck 1994: 4-5), askeri veya politik bir organizasyon değil de, kült etkinlikle- rini gerçekleştirmek üzere tesis edilmiş bir örgütlenmeye işaret ettiği açıktır. Benzer şekilde, Ionialıların da Panionion’da²¹ dinsel, etnik ve kültürel birlikle- rini simgeleyen toplantılar düzenlemelerine rağmen, siyasi stratejiler geliştir- diklerine dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Gene, Akhaia ve Elis’te seramik üretiminde izlenen ortak stilin, kuzeybatı Peloponnesos’ta daha büyük kültü- rel, siyasi ve ekonomik bir *koine*’yi yansıttığı olabileceği, veya MÖ 11. yy’da Euboia, Sporades (Sporad Takımadaları) ve Naksos kültürel *koine*’lerinin²², politik ya da ekonomik temelli ortaklıklara işaret edebileceği yönünde sağlam veriler sunmadığı görülmektedir.

Petropoulos tarafından, Rhodos’tan MÖ 5. yy sonuna ait bir yazıtta yer alan ve tüm Rhodosluları temsil etmek üzere atanmış Aiginalı bir kişinin, Lindos, Ialysos ve Kamiros sakinlerini, hatta bu adada yaşayan yerleşik yabancı tüccarları temsil ettiğinden bahsedilmektedir. Petropoulos, yorumlarına şöyle devam etmektedir: “Farklı yurttaşları temsil etmek üzere görevlendirilen bu kişi Naukratis’e de gitmiş, burada yerli halk ile ticaret yapan Rhodoslulara hizmetler sunmuş ve daha sonra da bu hizmetlerinin karşılığında, bir başka

21 Panionion’un, orijinalinde politik ya da askeri bir örgütlenmeye sahip olmadığı, özellikle Batı Anadolu kentlerine Lydialılar saldırdığında hiçbir kolektif karşılığın verilmediği konusunda bkz. Lateiner 1982: 132-134.

22 Akhaia ve Elis’teki seramik üretiminde karşılaşılan ortak stilin, Kuzeybatı Peloponnesos’ta daha büyük kültürel, siyasi ve ekonomik bir *koine*’yi yansıttığı yönündeki yorumlar için bkz. Papadopoulos 2001: 376; Ayrıca izleri Boiotia’dan Makedonia’ya uzanan geniş kıyı bölgesi boyunca takip edilebilen Euboia bağlantılı keramik *koine*’sinin valığı hakkında bkz. Lemos 1998: 45-58; Coldstream 1977: 384.

Yunan şehrine kalıcı olarak atanmıştır. Bu yazıt, hem temsilciler hem de farklı kentlerden gelerek Naukratis'te yaşamaya başlayan Yunanlılar arasında yakın ve dostane ilişkiler kurulduğuna işaret ederken, aynı zamanda Naukratis'teki Yunanlıların birbirleriyle durmadan mücadele ettikleri ve Mısırlı yetkililere hizmet götürme konusunda, birbirlerinin aleyhine yarıştıkları yönündeki görüşleri de zayıflatmaktadır". Petropoulos, ayrıca "Al Mina'da ithal seramiğin Euboa ve Kyklad seramikleri ile yer değiştirdiğini; MÖ 700 yıllarında, en sık görülen ithal malların Rhodos, Samos, Khios ve Miletos çıkışlı ürünler olduklarını" ortaya koyarak, bu seramiklerin Al Mina'da birarada ele geçmiş olmasını, "bir kısım Yunan kentinin daha Hellenion'un inşa edilmesinden önce de, işbirliği ruhunu yansıttıkları" şeklinde yorumlamıştır (Petropoulos 2005: 103-104).

Tüm bu bilgiler ışığında, MÖ 7. yy Yunan ticari faaliyetlerinin, “proksenoi” ve “ksenia” gibi uygulamaların korunup geliştirildiği ölçüde, kentler ya da yöneticiler arasında tesis edilen dostluk ve güven temelinde gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, tüccar ya da gemiciler, denizaşırı seyahatleri boyunca bazı kutsal alanlara adaklar bırakarak kentin ve bölgenin yöneticisine “ksenia” gereği hediyeler sunarak, ticari temasların kurulmasını olumlu yönde geliştirmişlerdir. Bazı devletler, zor durumda kaldıkları zamanlarda, birbirlerinin gemilerine karşılıklı olarak güvenilir bir liman sunmak suretiyle, kendi aralarında farklı bir ortaklık formu geliştirmiş görünmektedir. Anakent ve koloniler arasındaki mevcut kültürel ve dinsel bağlar, kentlerin ticari etkinlik süreci üzerinde gevşek de olsa bütünlüyci bir etki yapmış olmalıdır. Bu durum, çoğu kentin kuruluş aşamasından itibaren, geçmişten gelen dinsel ve kültürel bağlarından kopmadan, yaşam tarzını ya da alışkanlıklarını uzun yıllar sürdürme eğilimi içinde olmalarıyla yakından ilişkilidir. Kolonilere yapılan ihracatın serbest piyasa mantığına henüz kavuşmamış olduğu yıllarda MÖ 6. yy ortalarına dek, İonialı tüketici kitlenin eski alışkanlıklarını sürdürme eğilimlerini de dikkate aldığımızda, daha çok kendilerine tanıdık gelen ürünleri tercih etmiş oldukları düşünülebilir. Birbirleriyle hiçbir kültürel bağı olmayan, farklı etnik kökene sahip bireyler ve halklar arasında entegrasyonu sağlayan çeşitli kült ve benzeri dinsel öğelerin de dönemin ticari faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine hizmet etmiş önemli unsurlar oldukları söylenebilir. Çeşitli tapınaklar aracılığıyla, yerli halkların kült pratikleri ile Yunan öğelerinin uyumlu hale getirilmesi, tanrı ve tanrıçaların halklar arasında yalnızca dinsel bir bağ kurmayıp sosyal etkileşimin her alanında bağlayıcı bir unsur olması, dinsel öğelerin dönemin ticari temaslarının kurulup geliştirilmesi üzerinde önemli bir paya sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca MÖ 7. yy Yunan diplomatik girişimlerinde ortak kararlar

alınması aşamasında, kuralların bozulması olasılığına karşılık “spondai” ya da “horkoi” formunda getirilmiş yaptırımlar, tanruların garantörlüğünü benimsemek suretiyle, alınan kararları formal ve sürekli kılmaya yönelik adımlardır. Kalıcılığı sürdürmek ve karşılıklı güven tesis etmek adına dinsel ya da kutsal gücü sembolize eden tanrısal ögelerin, bir yaptırım ve otorite aracı olarak Yunan ticari etkinlikleri kapsamında (alışveriş, ticari anlaşmalar vb.) da kullanılmış olması mümkün görünmektedir.

Özellikle, MÖ 7. yy’da devletler arasında gevşek de olsa, politik açılımlı ittifakların kurulmuş olduğu yönünde mevcut veriler bulunmasına karşın, diğer alanlarda bir ittifak kurulduğuna dair temel dayanaklardan yoksunuz. MÖ 6. yy’da ise, artık yöneticilerin aldıkları kararlarda, askerî, ekonomik ve emperyalist hedeflerin iç içe geçmiş olduğu “ekonomi-politiğin” sinyallerinin alınmaya başlaması, birbirleriyle işbirliği anlamında geniş çaplı bir örgütlenme gerçekleştirilmemiş olsalar bile, çıkarları gereği kentsel ve bireysel düzeyde müşterek birtakım girişimlerde bulunmuş olabileceklerini akla getirmektedir.

Son olarak şunu vurgulamak gerekir ki, MÖ 7 ve 6. yy’lar içinde, ticari faaliyette bulunan Yunan kentlerinin, resmi anlamda sistemli bir ticari birlik, örgütlenme veya benzeri bir güçlü organizasyon içinde yer aldığına dair herhangi bir arkeolojik kanıt ele geçmemiştir. Fakat, ticari temasların kurulup geliştirilmesi bağlamında, Naukratis’in kuruluşu başta olmak üzere Massalia, Emporion ve Poseidonia gibi kentlerin kuruluşunda işbirliği yönünde adımlar attıkları, dini ve sosyopolitik temelli kurum ve uygulamalar aracılığıyla, dönemin ticari etkinlik düzeyini geliştirip sağlaştırdıkları, şartlar gerektirdiği zamanlarda yerli halklarla bile ortak hareket edebilmeyi başardıkları görülmektedir.

Araş. Gör. Dr. Aylin Koçak Yaldir

Mersin Üniversitesi

Arkeoloji Bölümü

33343 Mezitli

Mersin / Türkiye

aylinaryaldir@mersin.edu.tr

“Cooperation” Concept within the Context of Greek Trade Activities in 7th and 6th Centuries BC

During the 7th and 6th centuries B.C., Greek commercial activities were under the influence of religiously and sociopolitically oriented institutions and practices to a great extent. In this period, certain practices, such as “xenia” and “proxenoi” facilitating the integration among peoples from different ethnic backgrounds, and religious institutions and organizations like sanctuaries, cults, and temples were particularly employed by the Greek poleis deliberately in a way that certain aspects of these practices, institutions and organizations that laid the groundwork for trade contacts, cooperation, or partnership were highlighted. Since trade agreements representing the guarantee of public authority were not fully established then, it is understood that the precautions (such as the oaths in the form of “spondai” and “horkoi”), which were introduced for the commercial exchanges to be more secure, were mainly based on the guarantorship of divine powers.

It seems that while in the Archaic Period Greek poleis tried to strengthen their trade links by means of religiously and sociopolitically oriented institutions and practices, they made efforts to develop these links by taking steps to establish cooperation. Even though such attempts do not correspond to a large-scale organization among the Greek poleis, the foundations of a number of cities, such as Naukratis, Massalia, Emporion, Poseidonia, indicates that certain steps towards cooperation were taken and that these poleis managed to act together with even local peoples when the conditions make this action necessary.

Kaynakça ve Kısaltmalar

- Arist. *Pol.* Aristotle, *Politics*.
- Barker, G. – T. Rasmussen
2000 *The Etruscans (The Peoples of Europe)*, Oxford.
- Baron, J. P.
1966 *The Silver Coins of Samos*, London.
- Berger, S.
1992 *Revolution and Society in Greek Sicily and Southern Italy*, Stuttgart.
- Boardman, J.
1964 *The Greeks Overseas*, London.
1994 “Settlement for Trade and Land in North Africa: Problems of Identity” G. R. Tsetskhladze – F. de Angelis (eds.), *The Archaeology of Colonization: Essays Dedicated to Sir John Boardman*, Oxford: 137-149.
- Buck, R. J.
1994 *Boiotia and the Boiotian League, 423-371 B.C.*, Alberta.
- Burn, A. R.
1929 “The So-called Trade Leagues in Early Greek History and the Lelantine War”, *JHS* 49: 14- 37.
- Casson, L.
2008 *Antik Çağda Seyahat*, İstanbul.
- Coldstream, J. N.
1977 *Geometric Greece: 900-700 BC*, London.
- CP *Colloquia Pontica*.
- Dillon, M. – I. Garland
2000 *Ancient Greece: Social and Historical Documents from Archaic Times to the Death of Socrates*, London.
- Dunbabin, T. J.
1948 *The Western Greeks*, Oxford.
- Ehrhardt, N.
1988 *Milet und seine Kolonien*, Frankfurt am Main.
- Figuera, T. J.
1993 *Excursions in Epichoric History: Aiginetan Essays*, Maryland.
- Fischer, F.
1995 “The Early Celts of West Central Europe: the Semantics of Social Structure”, B. Arnold – D. B. Gibson (eds.), *Celtic Chieftdom, Celtic State: the Evolution of Complex, Social Structure in Prehistoric Europe*, Cambridge: 34- 40.
- Foxhall, L.
1997 “Cargoes of the Heart’s Desire: the Character of Trade in the Archaic Mediterranean World”, N. Fisher – H. van Wees (eds.), *Archaic Greece*, London: 295-309.

- Gill, J. – W. David
1994 "Positivism, Pots and Long Distance Trade", I. Morris (ed.), *Classical Greece: Ancient Histories and Modern Archaeologies*, Cambridge, 99-107.
- Graham, A. J.
1964 *Colony and Mother City in Ancient Greece*, Manchester.
- Greco, E.
2002 "Sanctuaries of Magna Graecia and Sicily", M. J. Bennett – A. J. Paul (eds.), *Magna Graecia: Greek Art from South Italy and Sicily*, New York: 98-119.
- Gren, M. J.
1996 *The Celtic World*, New York.
- Hahn, I.
1983 "Foreign Trade and Foreign Policy in Archaic Greece", *Trade and Famine in Classical Antiquity*, Cambridge, 30-36.
- Hall, J. M.
2002 *Hellenicity: Between Ethnicity and Culture*, London.
2007a *A History of Archaic Greek World: ca. 1200-479 BC*, Malden.
2007b "International Relations", P. Sabin – H. van Wees – M. Whitby (eds.), *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare: Greece, The Hellenistic World and the Rise of Rome I*, Cambridge.
- Hesiodos Op.
Hesiodos, *Opera et Dies*.
- Hooper, F.
1967 *Greek Realities: Life and Thought in Ancient Greece*, Michigan.
- Huxley, G. L.
1962 *Early Sparta*, Cambridge.
- Jacobson, E.
1995 *The Art of the Scythians: The Interpenetration of Cultures at the Edge of the Hellenic World*, Leiden.
- Jeffery, L. H.
1976 *Archaic Greece: The City-States c. 700-500 B.C.*, New York.
- Kerschner, M.
2000 „Die bemalte ostgriechische Keramik auf Sizilien“, F. Krinzinger (ed.), *Die Ägäis und das westliche Mittelmeer: Beziehungen Wechselwirkungen 8. bis 5. Jh. v. Chr., Akten des Symposions Wien*, 1999 (AF 4) Vienna.
- Lateiner, D.
1982 "The Failure of the Ionian Revolt", *Historia* 31/2: 129-60.
- Lemos, I. S.
1998 "Euboea and its Euboean Koine", *Euboica* 45- 58.

- Meijer, F. – O. van Nijf
1992 *Trade, Transport and Society in the Ancient World*, London.
- Möller, A.
2000 *Naukratis: Trade in Archaic Greece*, Oxford.
- Murray, O.
1980 *Early Greece*, London.
- Nibby, A.
1817 *Descrizione della Grecia di Pausania II*, Roma.
- Osborne, R. G.
1996 “Pots, Trade and the Archaic Greek Economy”, *Antiquity* 70/1: 31- 44.
- Page, D. L.
1963 *Poetae Melici Graeci*, Oxford.
- Papadopoulos, J. K.
2001 “Magna Achaea: Achaean Late Geometric and Archaic Pottery in South Italy and Sicily”, *Hesperia* 70: 373-460.
- Petropoulos, E. K.
2003 “Problems in the History and Archaeology of the Greek Colonization of the Black Sea”, D.V. Grammenos – E.K. Petropoulos (eds.), *Ancient Greek Colonies in the Black Sea, Publications of the Archaeological Institute of Northern Greece* 1. Nr.4. Thessalonike, 17-93.
2005 *Hellenic Colonization in Euxeinos Pontos: Penetration, Early Establishment, and the Problem of the Emporion*, Oxford.
- Plut. *Lys.* Plutarch, *Lysander*.
Mor. *Moralia*.
Quaest. Graec. *Quaestiones Graecae*.
Sol. *Solon*.
- Posamentir, R.
2006 “The Greeks in Berezan and Naukratis: A Similar Story?”, U. Schlotzhauer – A. Villing (eds.), *Naukratis: Greek Diversity in Egypt. Proceedings of the 28th British Classical Colloquium 16-18 December 2004*: 159-168.
- Reed, C. M.
2003 *Maritime Traders in the Ancient Greek World*, Cambridge.
- Reynolds, M.
2000 *The Sappho Companion*, New York.
- Roebuck, C.
1959 *Ionian Trade and Colonization*, New York.
- Salmon, J. B.
1984 *Wealthy Corinth: A History of the City to 338 B.C.*, Oxford.
- Shanks, M.
2004 *Art and the Early Greek State, An Interpretive Archaeology*, Cambridge.

- Shiple, G.
1987 *A History of Samos, 800-188 BC.*, Oxford.
- Silver, M.
1992 *Taking Ancient Mythology Economically*, Netherlands.
1995 *Economic Structures of Antiquity*, Westport, Conn.
- Snodgrass, A. M.
1980 *Archaic Greece: the Age of Experiment*, London.
1983 "Heavy Freight in Archaic Greece", P. Garnsey – K. Hopkins – C. R. Whittaker (eds.), *Trade in the Ancient Economy*.
- Solovyov, S. L.
1999 "Ancient Berezan. The Architecture, History and Culture of the First Greek Colony in the Northern Black Sea", *Colloquia Pontica* 4: 1-148.
- Tandy, D. V.
1997 *Warriors into Traders, the Power of the Market in Early Greece*, California.
- Treister, M. Y.
1996 *The Role of Metals in Ancient Greek History*, Leiden.
- Tsetskhladze, G. R.
1994 "Greek Penetration of the Black Sea", G.R. Tsetskhladze – F. D. Angelis (eds.), *The Archaeology of Greek Colonization. Essays dedicated to sir J. Boardman*, Oxford: 111- 135.
2002 "Ionians Abroad", *Greek Settlements in the Eastern Mediterranean and the Black Sea*, G.R. Tsetskhladze – A.M. Snodgrass (eds.), Oxford: 81-95.
- Turfa, J. F.
1986 "International Contacts: Commerce, Trade and Foreign Affairs", L. Bonfante (ed.), *Etruscan Life and Afterlife*, Detroit: 66-91.
- Venit, S.
1984 "Early Attic Black Figure Vases in Egypt", *JARCE* 21: 141- 54.
- White, M. E.
1961 "Greek Colonization", *The Journal of Economic History* 21/4: 443- 454.
- Zelnick-Abramovitz, R.
2004 "The Proxenois of Western Greece", *ZPE* 147: 93-106.
- Zimmerman, M. I.
2003 "Corinthian Trade with the Punic West in the Classical Period", C. K. Williams – N. Bookidis (eds.), *Corinth, the Centenary*, The American School of Classical Studies at Athens: 195-217.

